

KLASİK ŞİİR ÖRNEKLERİNİN OKUMA ZAMANI ALGILANMASI

Pirah ELİYEV *

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, lise ve orta eğitim okulların edebiyat kursunda genellenmesi mümkün olan Azerbaycan klasik şiirinin okuma zamanı algılanmasında olan sorunları belirlemek, onların çözümünün imkân ve yollarını hazırlamaktır. Araştırmanın çalışma evreni 2009- 2010 öğretim yıllarında Bakü Merkez ilçedeki 10 orta ve genel orta okullarda eğitim gören 280 kişiden oluşmaktadır. Deneyimde bulunan öğrencilerden 150'si kız, 130'u erkektir. Bu zaman sorgulamayı kullanarak, klasik şiir örneklerinin okunması zamanı ortaya çıkan yanlışları belirlemeye çalıştık. Belli oldu ki, öğrenciler klasik şiirin dilini, özetini, edebî tasvir, ifade araçlarını ve aruzda olan değişimleri anlamadıkları için okuma zamanı yanlışlar yapıyorlar. Hazırladığımız metodoloji ile eğitim gerçekleştiren sınıfın öğretmeni kontrolde olan sınıftan % 25 daha fazla başarı elde etmiştir.

Anahtar kelimeler: Lise ve orta okul, algılama, klasik şiirin dili, aruz, şekil, anlaşılabilirlik.

ABSTRACT

The aim of this research work is to realize the problems of classic poems in reading of literature lesson at the general secondary and complete secondary schools and to prepare the solving opportunities and ways of this problem. At the result of this problem this experiment has been held with 280 students from 10 secondary schools in Baku Education Centre of 2009-2010 academic years. 150 are girls and 130 are boys of these students have participated in this experiment. We tried to identify mistakes made in reading of classic poems using observation, interview and questionnaire. It was realized that students made many mistakes while reading not knowing syllables in aruz tone of classic poems language, content, description and expression means. The teacher who teaches in the control classroom achieved more than 25% score by using this method in learning process.

Key words: General secondary and complete secondary schools, acquisition, classic poem language, description, expression means, aruz tone, form and expressiveness.

* Doç. Dr., Azerbaycan Respublikasının Tehsil Problemleri İnstitutu, Bölüm Müdürü

1. GİRİŞ

Nasr, nazm ve tiyatro eserlerinin öğrenciler tarafından şarkıyı (metn+ özellik)-klasik şiiri- basitten zora doğru gelişirken belirtmektedir. Nasr nazmdan daha geniş imkânlarla sahiptir ve burada olaylar çabalamalarla sezgilenmektedir, nazmsa ek tasvir araçlarına sahip olduğu için onun metnlerinde bu daha basit gerçekleşmektedir. Diğer taraftan, öğrencilerin algılaması açısından nasr örneklerini okuyup algılaması, nazmı okuyup algılamalarından daha basittir. E.Caferin (1974), “Aruzun Bilimsel Yanları ve Azerbaycan Aruzu” adlı araştırmasının amacı bilimsel, nasri yeteri kadar bilgili okuyan insan, şiir okumaya da bilir. Bu zıtlığı ortadan kaldırmak amacı ile klasik şiir örneklerinin ritminin algılanması sorununu deneyimle ortaya çıkarmaya çalıştık. Şiiri nasrdan ayıran ilk özellik onun tarz, ahenk ve kafiyesinin olmasıdır. Elbette, nasrın da kendine özgün ritmi vardır. Fakat seçtiğimiz klasik şiir örnekleri daha çok mantık ve ritim açısından kendine özgünlüğü ile seçilmektedir. Lingüistik ritimle beraber şiirin vezn ve şekil özelliği de mevcuttur. Bu sorun bir çok bilim adamları tarafından belirtilmiştir. Bilimsel edebiyata ait kavramlardan şiirin durum ve şekillerini, ritminin ve onun diğer kendine özgün özelliklerini algılanması önem taşımaktadır. Şiirimiz ritm araçlarının zenginliğine göre farklıdır. Aruzda kaleme alınmış klasik şiir örneklerinin durumun talebine göre okuma zamanı uzun ve kısa ünlülerin mısradaki bulunmasına dayanarak, sözler çeşitli kısımlara ayrılmaktadır.

Ritm-sanat eserlerinde ortak ölçülü çeşitli unsurların devamlı uzalaşabilmesi ve obyektif olanın ritmik durumlarının eserde eksidir.

E.Mirehmetov (1988), “Edebiyat Bilimsel Terimler Sözlüğü” çalışmasında, ritm eserin netliğine ve belirli bir kurala girmesine yardım ediyor, edebi karakteri tam ve etkileyici kılmaktadır, o özellikle şiirin temelini gösteriyor. Poetik ritim dendiğinde, şiirde aynı ölçülü parçaların zamanla tekrarlanması algılanmaktadır.

Nazmın algılanması yolunda yapılan araştırmaların tahlili bu sonuca gelmeğe yardım ediyor ki, öğrencilerle nazım metinlerinin okunması 3 alanda: ritme, bilgiye ve içeriğe göre çalışma yapmak mümkündür.

Şiirin bu kavramları tarafımızdan “tek şeklin aksi” olarak dikkate alınır. Duruma bağlı olmaksızın bunun yardımı ile ya seyirci, ya da hareketli aksettirme elde oluna bilinir. Burdan yola çıkarak öğrenci şiirin konu, içerik ve amacını çeşitli açıdan değerlendirmelidir.

Şiirin algılanmasında dersin tipi, eğiticiğin usul, amaç ve şekli de önem taşımaktadır. Sunulan klasik şiirin algılanmasında öğrenci çalışmalarına da dikkat ediliyor. Bu işte şiirin içeriğinin belirlenmesi öğrenci çalışmalarında aks olunan ifadeli okuma zamanı kendini ortaya çıkarıyor. Okumada aruzun talebine uygun olarak kısa ve uzun hecelerin gerçekleştirilmesi, sözlerin kalıba uygun bölünmesi buna kanıttır.

Azerbaycan klasik şiir örneklerinin okunmasında kendini gösteren esas farklardan biri onların içeriğinin algılanma derecesidir. Yani, yönlendirme, yöneltme sunduğu amaca uygun olarak kavramaya hazır olması demektir. İfadeli okuya yöneltmişlik ise

öğrencinin bu alanda kazandığı tecrübeye dayanarak anlaşılmasına hazır olması demektir.

İfadedi okunun yapılmasında şiirin dikkat edilmeli konularını göz önünde bulundurarak ihtimal yürütüle bilinir ki, tarafımızdan bölümlenen nevler(ritme, bilgiye ve içeriğe göre) öğrencilerin eseri okusu zamanı çeşitli yeteneğe sahip olduğunu ve algılamalarında farkların olduğunu ortaya çıkaracaktır.

M. Celal, P.İ. Halilov (2008) “Edebiyat Bilimine Giriş” adlı araştırmalarında, Azerbaycan şiirinin teknolojisinde en önemli şartlar (ölçü-mısraların boyutu, bölüm-mısraların kendi içlerinde iç zaman, kafiye-mısraların son sözdeki hecelerinin şekil uygunluğu, ritim(ahenk)- bir olayın (hareket, ses, söz) aynı değerlerin aynı şekilde tekrarlanması, ya da değişerek devamı talep olunuyor ki, bunları öğrencilerin bilmesi önemlidir.

Okuma zamanı çalışmasının ritme yöneltmesi metnin algılanmasına yöneltmesi demektir. Bu çalışma amaçlı olduğunda bütün kavrama durumunu kendine teslim ediyor ve ritim özgür sergileme yapıyor. Amaç, metnin okuması zamanı onun daha net dikkate sunumudur. Bu durumda biz “otomotikleşen-ritmik” okuma ile karşılaşırız. Ritm basit kavramda, gerçekten tarzla ilgilidir, fakat bazıları ritimle karıştırıyor, diğerleri ise vezni belirli kanun olarak değerlendiriyorlar. Ritme göre ise esere belirli ekler yaptıkta bu kural bozuluyor. Bu, genelde müzik metinlerinin ritminde sezgilenmektedir.

Nazm metninin belirli bilgiler taşıması da ilgi doğuran olaylardandır.Şiir örneğindeki bilgiyi algılamak için öğrenci bu alana yönlendiriliyor. Nazm eserine nasrda olduğu gibi aynı araçları araştırdıkta, öğrenci şiirin metinde kullandığı alt anlamları hisetmeye de bilir. Bu okuma psikolojide “kuralsız- düşünce” tarzı olarak değerlendirilmelidir.

Okuma zamanı anlamın algılanması çalışmasının amacı olduğu zaman, ritme ve bilgiye göre yapılan işlerde kendi yerini alıyor. Bu tarz okumanın esas farkı ondan ibarettir ki, öğrenciler eserin dil ve uslubunu ve ritmik taraflarını uygunlaştırıyorlar, eserin içeriğine girerek şiirin amacını anlıyorlar.

Bir takım araştırmalarda nazmın öğrenciler tarafından algılanmasının geleneksel gelişimi ile ilgili bilgiler de yer almıştır. Bura da şiirin bir özelliğinin diğeri ile nasıl değiştirilmesinin şahidi oluyoruz.Yani, çocuk ilk olarak, şiirin ritim tarafına dikkat etmeye başlıyor. Fakat zaman geçtikçe ve onun bu şekilli metnler üzerine çalışmaya tecrübesi çoğaldıkça öne anlam ve bilgi belirlenmesi çıkıyor.Bunlardan hangisinin doğru olarak gerçekleştirileceği ise artık öğrencinin bilgisinden ve tecrübesine bağlıdır.Psikolojiler tam emin olarak belirtiyorlar ki, çocukta nöropsikolojik eksiklikler yoksa gereken şiiri doğru okumayı eğitmek mümkündür. Bu durumda bir soru ortaya çıkıyor: Neden bazı öğrencilerde bir, diğerlerinde ise başka türlü algılama ortaya çıkıyor.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmamızın amacı Azerbaycan klasik şiir örneklerinin algılanmasının esas yolları alanında çalışmaktadır. Bunun için önce basit ve zor ritim özelliklerine sahip olan şiirlerin algılanmasının özelliklerini öğretdik.

3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Deneyde 280 kişi bulunuyordu. Seçim zamanı esas amaç ifadeli oku ve öğrencilerin yaş boyutunun belirlenmesidir. Araştırmaya yönelenler ilk gençlik yaşında olanlardır. Çünkü geleneksel araştırmalara göre, bu yaşa kadar öğrenciler şiirlerin okunmasının ancak gelişim dönemini geçiriyorlar.

Deneyim lise öğrencileri arasında yapıldı.150 kız ve 130 erkek çocuk bulunuyordu.

4. İNCELENENEN ÖYKÜ VE ŞİİRE BAKIŞ AÇILIŞI KAZANDIRMAYA YÖNELİK TUTUMLARLA İLGİLİ SAPTAMALAR

Deneyimde bulunanlara okumaları için aşağıdaki detaylara dayanarak seçilen 17 şiir örnekleri verilmiştir.

Tarzına göre: En kullanılan tarz olan aruz şiir örneği(hece, remel, hafif,seri, kamil ve s.);

Dönemlere göre: şiirler XII-XVII asırların çeşitli dönemlerine ait olmuşlardır, bu özellik şiirlerin anlamı ve şeklinin değişmesi ile ilgili idi: XIV asırda İ. Nesimî şiirin anlamında ve şeklinde yeni değişimler etti, XV asırda Ş. İ. Hatayî halk şiirini divan edebiyatına getirdi, XVI asırda M. Fuzulî şiirin anlam ve şeklini değiştirdi, XVIII asırda M. V.Vidadi ve M. P. Vakıf klasik şiirin dilini halk diline dönüştürdü;

Zorluğuna göre: lirik şiirlerde sade ritmik özellik, sözlerin alışkanlık edinmemiş şekilde parçalanarak kalıpların doldurulması veya lirik- epik eserlerde zor ritmik özellikler; ritmin zorluğu: söz tonlaması basit nutuktan farklı olarak başka şekilde seslenmektedir, veya Arap ve Fars kökenli eski sözler vardır, şekil bozulmasını oluşturan heceler belirleniyor; mısranın özelliği (mısranın sınırları bazen satırın sınırları ile aynı olmuyor ve buna göre de cümle diğer satıra geçiliyor) ; yazar tarafından kaçırılmış hecenin bulunması;

Şiir örneklerinin sunum durumuna göre: metn nesr şeklinde bir mısra yazılıyor (ama bu metin eğitilen şiire de ait olur). Bu durumda biz iki konuyu karşılaştırıyoruz. Bununla farz ediyoruz ki, öğrenci basit şiirden olan örneği okurken ilk olarak yazım şekline dayanacaktır. Bu durumda birinci aşamada örneğe ait nasr gibi bağ gelişebilir. Bu farkın ortaya çıkarılmasında, öğrenci çalışmasının sonucunun belirlenmesi önem taşımaktadır.

Sunulan şiir örneklerinin diğer özelliklerinden biri ise onların bazılarında mısranın geçirtilmesidir, yani sonuncu veya ondan önceki mısranın yazılmamasıdır.Öğrenciye böyle bir ödev verilmiştir: “Şiirin noktalar olan kısmında mısra geçirtilmiştir. Siz şiiri okuyun ve aklınıza gelen ilk mısrayı noktaların yerine yazın”. Bizim düşünce ondan ibarettir ki, eğer öğrenci ritmi doğru yakalayabiliyorsa, metni okuduktan sonra böyle oluşan ritmik yönetim orjinalden farklı mısra ortaya çıkarmaya yardım edecektir.

Lirik şiirler: N.Gencevî “Sensiz”, İ. Nesimî “Senden uzak ey sanem, şam u seher yanıyorum..”, “Ben mülk-i cihan, cihan benim, ben..”, “Cane sen candan ne kim gelse ciğerler ağrımaz..”,Ş.İ. Hatayî “Ayrılır..”, M. Fuzulî “Akl yar olsaydı, terk-i aşkı yar etmez mi idim?”, “Penbeyi dağı cunun işre nihandır bedenim..”, “Çıktı yeşil perdenin arz eyledi ruhsar gül..”, M. P.Vakıf “Görmedim..”

Nasr şiir metinleri: “İskender`in eğitim alması”, “İskender`in Berde`ye gelmesi ve Nüşabe ile mecliste bulunması” (N.Gencevî`nin “İskendername” eserinden), “Annesinin Leyla`ya nasihatı”, “Leyla`nın annesine cevabı”, “Leyla`nın vefatından Mecnun`un haberdar olması ve bu derde dayanamayıp ölmesi” (M.Fuzulî`nin “Leyla ile Mecnun” eserinden).

Amacımız ondan ibarettir ki, araştırmaya yönelen öğrenci ona yeni sunulan bir takım klasik şiir örnekleri okumalıdır. Deneyde bulunan bütün öğrencilere aynı metnler verilmiştir. İmkân olduğu kadar ifadeli okunun detaylarına (imla kurallarına dikkat edilmesine, mısralarda aruzun talebine uygun olarak sözlerin iç bölümlenmesine uymaya, okumanın hızına, yüksekliğine, araya) uyuluyordu. Tafsiye edildi: “Size nasıl uygunsa öyle okuyun, başka zaman nasıl okuyor iseniz, öyle okuyun. Eğer isterseniz, metni ikinci kez de okuyun ve birşeyler sora bilirsiniz”. Öğrenciler şiir örneklerinin okunması zamanı not tutabilirler. Sonra ise metni anlatmalı ve sorulara cevap vermeliler.

Tafsiye edilenler, bize göre akla yatkındır. Çünkü öğrenciler şiir örnekleri üzerinde çalışmanın en optimal durumu sayılmaktadır. Öğrencilerin şiir örneklerini algılama durumu daha önceden hazırlanmış özelliklere göre, metnin yüksekten okunması zamanı yapılan tahlille belirlendi.

Bu zaman aşağıdaki sonuçlar kullanıldı:

1. *Ritmik yalnızlar*-ortaya çıkarılan özelliklerle kıyaslamada şiirde bir olayın (hareket, ses ve sözün) aynı değerlerinin bir kural olarak tekrarlanmasının yer değişerek yalnız okunmasıdır.

Şiirin okunmasında molaların verilmesi de aynı zamanda ritmik yalnızlara aittir. Eğer onlar şiir örneklerinin netliğini bozarsa, demek ki, metnin kendinde dikkata almamışlar. Artık molaları belirlemek için sabit şiir örnekleri seçilmiştir. Burada molalar belirlenmiş şiirin uygun tarzda oku kurallarına uygun okunmasında ortaya çıkıyordu: mola imla işareti olduğu yerde, mısranın sonunda ve tarza içeriğe uygun olarak mısranın merkezinde yapılıyor. Molaların yardımı ile biz şiiri anlamlı kısımlara ayırıyoruz. Bunlar bir çırpıda okunan cümlenin bir parçasıdır.

2. *İfadelerin anlamında oluşan yalnızlar*-bunlar şiirin okusunda sözlerin kendilerinin değişmesi ile ilgilidir. Burda biz bir sözün diğeri ile değiştirilmesini, sözün şeklinin değiştirilmesini, sözlerin devamlılığının bozulmasını ait ediyoruz.

3. *Yalnızların düzeltilmesinin belirticisi* ek olarak belirleniyor. Ritmik ve semantik yalnızlar şiir okunurken, veya ikinci kez düzeltiliyor.

4. *Okunun hızı*- öğrenci tarafından metnin okusu zamanı bütün molaların sayısı dikkate alınmıyor ve yerine getirmeli tüm molaların sayısı ile karşılaştırıyor. Ola bilir ki, okucu gereken yerlerde mola vermiyor, ve ya gereken molayı es geçiyor. Bu durumda molaların sayısı çok olacak, fakat hız yüksek olarak kalacak.

5. *Okunun anlaşılabilirliği*. Bu, mısranın okunması zamanı bilgi değişimi ve anlaşılır okuması demektir. Anlaşılır okuda imla kurallarına uyuluyor. Anlaşılır oku dinleme yolu ile değerlendiriliyor.

6. *Okunun yüzeyselliği*. Bu belirtici öğrencinin şiir örneklerini zorluğuna göre subjektif değerlendirilmesinde kendini gösteriyor. Soruya cevabı kayt ediliyor: “Bu metni okumak zor muydu?” Öğrencinin cevapları 0-dan (çok basit)4 puana (çok zor) kadar değerlendiriliyor. Anlaşılır okumanın en yüksek şeklidir.

7.Neye daha çok yer verilmesi. Şiir örneğini okuduktan sonra soruya cevap veriliyor: “Bu şiir örneği hoşunuza gitti mi?” Cevap 5 puanlık puanlama üzerine değerlendiriliyor.0- hiç beğenmedim, 5- beğendim.

8.Algılanmanın derinliği. Şiir örneği her defa okunduktan sonra bulunan kişiden orda neden bahsedildiği ile ilgili soruluyor. Cevapları belirli puanlama ile değerlendiriliyorlar.0- içeriğin anlaşılması ve yüzeysel algılanması,1 olmamak, 1,5-alt yapı anlamına ait edilme çabasının olması, fakat şiirde sunulan anlamın açılmaması ,2-alt yapıdaki anlamın doğru anlaşılması ve şair tarafından ifade edilen anlamın aynı şekilde aktarılması.

9.Sunulan şiir örnekleri ile ilgili aşağıdaki belirticilere uymak kayda alındı:mısranın özetini, şeklini düşünmek için gereken vakit (saniye ile) ölçüsüne, uzunluğuna göre bulunan mısranın uygunluğu (mısrada uzun, kısa, iki kat uzun hecelerin sayısı) ve özetine göre.Aynı zamanda, mısrayı düşünmeden vazgeçilenlerin sayısı da kaydediliyordu. Çünkü talimata uygun olarak öğrencilerden şiirde yapılan geçişmelerde mısrayı aklına gelen ilk mısrada devam ettirmeyi rica ediyoruz.

Biz ihtimal ediyoruz ki, şiir örneğinin okusu zamanı öğrenciyi öğretmenin yollarından biri aydınlaşacak.Bu eğitim yolunun gerekliliğinin belirticilerini aşağıdaki şekilde aksettirmek mümkündür:

1.Ritme göre öğretme:çok sayıda semantik ve ritmik yalnızların az olması karşılığında onlara karşı hassas olmayan, iyi anlaşılır ve ritmik değerlendirmenin gelişmesi sayesinde okunun hızı; ritmin basit olması halinde şiir metninin oku için arzu olunan ve basit olması gibi değerlendirilmesinin mümkünlüğü, fakat bu zaman algılama çok da derin olmayabilir; mısrada uzun, kısa hecelerin birbirini takip etmesine göre uygunluğunu belirlemek; kalıba göre hep uygun olmamasını düşünmek için çok zaman talep olunuyor;

2. Bilgilere göre öğretme:çok sayıda ritmik ve az sayıda semantik yalnızlar ve onların düzeltilmesi karşılığında onlara karşı hassas olmayan; okumanın hızı yüksek değildir, fazla mola sayısı çoktur, oku anlaşılır değil, böyle ki, şiirin özetine bağlı olmadan yeteri kadar basit veya zor, arzu olunan ve ya arzu olunmayan gibi değerlendirilebilir; metnin anlaşılması yeteri kadar derin değil, çünkü yalnız yüzeysel anlaşılıyor; mısrayı bulmak için zaman talep olunuyor, mısra genelde içeriğine göre tam uygundur, fakat uzunluğu ve ölçüsüne göre farklı olabilir;

3. Anlama göre öğretme: bu nev öğretme için az sayıda yalnızların olması ve onlara karşı hassaslık özellik taşıyıcıdır; oku orta derece ile okunuyor, bazen fazla molalar oluşa bilir, bu, birinci kezden metni anlaşılır okumak ve anlamını anlamak isteğinden oluşa bilir; bir kurallı olarak çeşitli özelliklerli- şekil, özellik, duygusal ruhsal durum dikkate çıkıa bilir; yazarın kişisel uslubu anlaşılıyor ve kabul ediliyor, kavrama yeterli kadar derindir, fakat buna rağmen satırlar bütün ölçülere göre tam uygundur.

*Şiir örneğinin ritminin algılanması belirticilerinin stürktür.*Şiir örneği yolunda yapılan çalışmanın tahlili şiir oluşturan detayların bir biri ile ilgili olmasını ortaya çıkardı.Buna göre biz elde edilen bilgilerin kanıtsal tahlilini yaptık. Sonucun tahlilini 7 özellik üzere belirlendi.

Birinci nedene bağlı olan yalnızların sayısı, “okunun hızı ile ilgilidir” bu diğer nedenlerde de kendini ortaya çıkarıyor (çeşitli yalnızların sayısı çok oldukça metnin okuma hızı da aşağıya iniyor), özellikle öğrenci kendi yanlışlarını görüyor ve onları düzeltmeye çalışıyor, bu da metinde gereksiz molaların ortaya çıkmasına neden

oluyor.Bu onunla açıklanıyor ki,bu nedene fazla molalar, okunan şiir metninin derin anlaşılması gibi ek işaretler dahil oluyor.

İkinci nedenle ilgili olan yalnızlar-“okumada netliğin olmamasıdır”. Basitliğin değerlendirilmesi ölçütü öyle kurgulanmış ki, burda belirtici ne kadar yüksek olursa, metnin okuma zorluğu da bir o kadar yüksek olur. Es geçilen mısranın belirlenmesi öğrencide içeriğe göre mısra teklif etmek isteği oluşturduğundan ihtimal yürütmek olabilir ki, ödevin yerine getirilmesi için çok derinden okumak gerek. Böyle oku tasavvur oluştura bilir ki, metin oku için hayli zordur. Yahut mısra yetişmeyen metinlerin kendileri önceden zor olarak algılanmışlar.

Üçüncü nedenle ilgili olanlar “algılamanın anlam ile ilgilidir.”Bu nedenin içeriğini böyle açıklamak mümkündür: öğrenci şiiri iyi anlarsa, yazılanın anlamına derinden dahil olduktan, şiirin kendinin değerlendirilmesi de yüksek olur. Şiir bu zaman daha dikkat çekici kabul edilir ve öğrenci belirtir ki, bu metni okumak onun için daha kolaydır.

Dördüncü neden “okunun ritminin bozulması ile ilgilidir”. Bu nedenin içeriği böyledir: okunun ritmliliyi gerçekleşirken veya bozulduktan bu, fazla molaların gelişmesi, sözlerin yerinin değiştirilmesi, okunun hızının azaltılması ile ilgili ve sonuç olarak ritmik yalnızlara karşı hassaslık azalır.

Beşinci neden “anlaşılabilirliğin bozulması ile ilgilidir”. Yüksek anlaşılır okunun aşağı hızlı oku ile değişmesi, molaların olmaması, yalnızlara karşı hassaslık göstererek, düzeltilmesine çaba göstermemek ile ilgilidir, çünkü amaç anlamak ve ya düzgün okumak değil, anlaşılır okumadır.

Altıncı neden “mısranın sınırının bozulmasıdır”. Öğrenci nadiren fazla heceler ekleyerek ritmi yakalıyor, demek ki, o mısranın sınırını hiss ediyor.Buna göre de mısranın uzunluğuna tam uygundur, yetmeyen mısrayı düşünmek için vakit de gereklidir.

Yedinci neden “direk hassaslık”la ilgilidir. Bu neden ona dahil olan işaret aracılığı ile aks ediliyor. İlk kez okurken yalnızlara karşı direk hassaslık gösteriliyor, yani o hem semantik , hem de ritmik yalnızları düzeltiyor.

Bu yedi neden tecrübeye kullanılan bütün şiir örneklerinin genel özelliklerini aktarıyor. Fakat, metinlerin kendileri ritmik özelliklere göre çeşitlidir. Bu anlamda biz her iki zorluk derecesi (basit ve zor şiir örnekleri) için metinler seçmiş ve algılanmasını araştırmışız

Basit ve zor ritmik özellikli metinlerin algılanmasının kıyaslamalı tahlili belirtiyor ki,basit ritmik özellikli şiir metninde ritmik şekil basit geliyor ve bunun için de tonlamanın değiştirilmesi ile ilgili olan ritmik yalnızların sayısı az oluyor fakat aynı zamanda , ek hecenin çoğaltılması ile ilgili olan yalnızların sayısı çoğalır. Çünkü ritmik içerik üzerinde yüksek konum kazanıyor ve sözün sınırları kayboluyor. Bu nedenle de metinler basit olarak sunuluyor. Basit ritmik özelliklere sahip olan şiirlerin okunması zamanı ritmik değerlerin etkisi altında sözlerin devamlılığı değişiyor. Bunu ritmik değerlendirmenin oluşmasının basitliği ile açıklamak mümkündür. Zor özellikli metinlerde bu yalnızlar oluşmuyor.

5.SONUC, YARGI VE ÖNERİLER

Belirlenmiş nedenlere dayanarak yapılan çalışmaların tahlili basit ve zor ritmik özelliğe sahip şiirlerin algılanmasının bir takım özelliklerinin olduğunu belirtiyor.

1. Basit ritmik özelliğe sahip olan şiirlerde öne çıkarılan ritmik yalnızların önemi çoktur. Oysa, zor özellikte bağırlık daha fazla içeriğin üzerine düşüyor. Bu onunla ilgilidir ki, basit özellikte ritmik değerlendirmeler daha çabuk oluşuyor; bir kez oluşmakla o, daha sonraki okuma zamanını belirliyor. Zor özellikli şiirde ise ritmi algılamak ve ritmik değerlendirmenin oluşmasını belirlemek daha zor oluyor. O zaman devamlı değişim olduğu için ön plana metnin bilimselliği çıkıyor.

2. Basit özellikte ikinci olarak “derin oku” nedeni duruyor. Buraya satırların öğrencinin semantik yalnızlarına karşı hassaslığının olmaması aittir. Zor özellikte ise “ritmik zorluk” özelliği kendini sergiliyor. Şeklin önemi ise oraya getiriyor ki, öğrenci ikinci kez okuduğu zamanda bile daha çok ritme yönelmiş oluyor. Zor yönde metin içeriğine göre şiir olarak kalıyor ve algılanması için ritmik tarafın algılanmasını talep ediyor.

3. Üçüncü özellik her iki durumda algılamının içeriğine bağlıdır. Buraya yeni özellikler de: algılamının derinliği, hangi şiire daha çok yer vermesi, okurun subjektif yaklaşımı aittir. Fakat şeklin zor özelliği ritmik açıdan da (kendinin ritmik yalnızlarına direk hasasca yansa da) aittir.

4. Basit ritmik özellikte ritmikliği net olarak aksettiren nedenler mevcuttur. Bu değerlendirmelerin ayrı bir neden olarak kişiselleştirilmesi bir daha basit ritmik şiirlerin algılanması ve anlaşılması için önemli olmasını kanıtıyor. Zor ritmik özellikte “mısra uygunluğu” nedeni önemli yer kapsıyor. Fakat basit özelliklerden farklı olarak buraya ek belirtici ait değil.

5. Her iki durumda beşinci neden anlaşılır okumadır. Fakat bu nedene ait olan ek belirticilere göre anlaşılır okuma çeşitlidir. Sade ritimli değerlendirmede eğer bulunan daha orda yalnızlarını düzeltmiyorsa, daha güzel ifadeli okuma olacaktır. İhtimal etmek mümkündür ki, bu durumda genel ritmik değerlendirme bozulmayacak molalar olmayacak, bu da metni anlaşılır kılacaktır. Zor ritimli özelliğe sahip olan şiirlerin anlaşılır okunmasına ise “okunun hızlılığı”, “fazla molalar” ve “fazla heceler” gibi sonuçlar aittir. Burda anlaşılır okuma o zaman mümkün oluyor ki, öğrenci orta tonla, bazen fazla molalar yapmaktaki ve heceler fazlalaştırmaktaki okusun.

6. Basit ritimli özelliğe sahip olan şiirlerin okunmasında altıncı neden söze karşı genel hassaslık aksettirmesidir. Bu da okuma zamanı sözün kendisinin değişmesinde, ritmik özellik için böyle yalnızlar daha aksettiricidir ve ritmik değerlendirmeye göre yakın olan başka sözle değiştirilmesinde ifade olunuyor. Fakat aynı zamanda okuma zamanı semantik yalnızların direk düzeltilmesi seziliyor. Bu ne ritimli özellik için böyle yalnızlar daha uygundur ve ritmik değerlendirmenin etkisini aks ettiriyor. Zor ritimli özelliği olan şiirin öğrenciler tarafından anlaşılmasına ve onun aşağı değerlendirilmesine neden oluyor.

6. Zor ritimli özelliği olan şiirlerin okusunda sonuncu neden öğrencinin yetmeyen mısrayı düşünürken özet değerlerine genel yönelmesini aksettiren: ritmik özelliklerin algılanması zorlaştıkça, anlamın algılanması da zorlaşıyor.

7. Belirlenmiş nedenlere dayanarak yapılan tahlillere göre ihtimal etmek mümkündür ki, şiir örneklerinin algılanmasında tarafımızdan seçilen yönelmeler şiirin anlaşılmaya izin

veriyor. Lakin çeşitli ritimli özelliğe sahip şiir örneklerinde yöneltilmeler çeşitli yola sahip ola bilirler.

Biz basit ritimli özellikli şiirler üzerinde çalıştıkça, o sanki çekici oluyor. Amaca göre ancak ritmin benimsenmesine yönlendirme ona getiriyor ki, ritmik hal içeriği unutturuyor ve öğrencinin dikkatini kendine çekiyor. Eğer bilgiyi belirlemek amaçlıysa, böyle durumda metnin anlaşılması ritme göre basitleşir.

Büyük ölçülü şiir örneklerinde ritme yaklaşımın sonucu durum başka türdür. Amacımız şiirin taşıdığı bilgiyi belirlemekle bağlı olursa zor ritmin algılanması oluşmuyor, bu da okunan parçaların yüksek seviyede olmadığı için anlaşılmasında kendini sunuyor. Eğer ritmin öğrenilmesi amaç seviyesine çıkarılırsa, öğrenci ya bunu zorlukla becerir, ya da oku ifadeli olur, fakat içerik yeterli kadar anlaşılmıyor, ya da ritm algılanmıyor, bu durumda eser tam şekilde benimsenmiyor.

5.1. Öneriler

5.1.1. Uygunlamaclar İçin Öneriler

Bununla da yapılan araştırmadan bu kanaate varmak mümkündür:

- İstenilen şiir metninin algılanması: ritme, bilgiye ve anlama göre ola bilir. Bu işin net olarak hangi amaca göre yapılmasına bağlıdır.
- Şiirsel metnin algılanmasının bir takım önemli açılarını unutmamaya, metnin algılanması seviyesinin yükseltilmesi belirticilerinin bağlı olanlarını değerlendirmeğe izin verdi. Basit ve zor ritme sahip özelliklerde yöneltilmeler farklı şekilde kendini gösterdi, çünkü şiir örneklerinde ritmik özellik kendi önemli yere sahiptir.
- Şiir örneklerinin algılanmasının ve algılanmasının ideal şekli özete göre öğretilmesi metodolojisinin oluşturulmasıdır. Bu durumda araştırma seviyesinde hem ritme, hem de bilgiye göre yöneltilme de mevcut oluyor ki, gereken şiirsel metnin algılanmasını derinleştiriyor ve basitleştiriyor.
- Öğrencileri şiir örnekleri üzerinde çalıştırırken metinlerin kendine özgünlüğünü unutmamak lazımdır. Yani, doğru kurulan eğitim gereken yetenekleri geliştirmeye yardım ediyor.

KAYNAKÇA

- Edebiyat Bilimsel Terimler Sözlüğü. Bakü: Maarif, 1988
M. Celal, P.İ. Halilov, Edebiyat Bilimine Giriş. Bakü: Maarif, 2008
M. Cafer. Şiirimizin Dili ve Tarzı ile İlgili. Fuzuli düşünür Kitabında. Bakü: Azereşr, 1959
E. Cafer. Aruzun Bilimsel Yanları ve Azerbaycan Aruzu. Bakü: Bilim, 1974.